

ЭВАЛЮЦЫЯ ЖАНРУ ЛІТАРАТУРНАЙ КАЗКІ Ў ТВОРЧАСЦІ ГАННЫ НАВАСЕЛЬЦАВАЙ

Чытач ведае пісьменніцу Ганну Навасельцаву, яркую прадстаўніцу моднай сёння літаратуры фэнтэзі, па міфалагічнай аповесці “Святло зямлі Неўрыда”(2011), шматлікіх публікацыях у перыядычных выданнях і калектыўных зборніках, кнізе міфалагічных апавяданняў “І чарам сніцца чалавек...” (2016), за якую яна атрымала Літаратурную прэмію імя Петруся Броўкі Віцебскага абласнога выканаўчага камітэта. Літаратуразнаўства і крытыка не сказаць каб вельмі актыўна (зрэшты, як і пра ўсіх, хто жыве на перыферыі), але пісала пра маладога празаіка. Так, А. Васілевіч яшчэ ў 2005 годзе ў кандыдацкай дысертацыі “Праблемы міфалагізму ў сучаснай беларускай літаратуры”, разважаючы пра тыпы мастацкага міфалагізму, заўважыла, што ў творчасці Г. Навасельцавай магчыма як інтэрпрэтацыя, так і трансфармацыя міфалагічных матываў і вобразаў, паставіўшы імя маладой аўтаркі ў адзін шэраг з такімі грандамі, як Я. Сіпакоў, А. Бароўскі, Ю. Станкевіч, А. Казлоў і інш. (А. Казлова, дарэчы, Ганна лічыць сваім літаратурным настаўнікам). У глыбокай, на мой погляд, рэцэнзій А. Ліпіцкай “Зазірнуць у чарадзейны свет” (“Літаратура і мастацтва”, 22 ліпеня 2016 года) першая кніга Г. Навасельцавай названа дзіўнай і нават псіхадэлічнай, разлічанай на адмысловага чытача, якому давядзецца быць пільным да намёкаў, шэптаў, загадак, перагукаў, уважлівымі да слова, якое і ёсць чарадзейства. Нельга не пагадзіцца з крытыкам, якая адзначае арыгінальную аўтарскую распрацоўку фальклорных сюжэтаў і вобразаў і тое, што “...сюжэты ў гэтых творах не галоўнае, большае значэнне мае настраёнасць, паважлівая павольнасць заваблівага расповеду і пералівістае мігценне сэнсаў...”. Разам з тым А. Ліпіцкая заўважыла і недахопы кнігі: зацягнутасць дыялогаў, іх слабую дынамічнасць, шматлікія цьмяныя месцы. Такое “інтэлектуальнае фэнтэзі”, як у Г. Навасельцавай, патрэбна чытаць у пэўным напружанні: каб чаго не прапусціць, каб зразумець задуму аўтара і яе рэалізацыю. Нельга лічыць, што гэта недахоп літаратурнага твора, хутчэй праблемы неадпаведнасці чытача, які павінен быць гатовым да няпростасці фэнтэзі, тым болей, твораў такога адукаванага аўтара.

У новай кнізе “Калі цябе спаткае казка” (2018) Г. Навасельцава звярнулася да новага для сябе жанру літаратурнай казкі, які мае багатую традыцыю ў беларускай літаратуры (творы Якуба Коласа, У. Дубоўкі, Максіма Танка, У. Караткевіча і інш.). У адрозненне ад ранейшых твораў, яўна адчуваецца, што пісьменніца любіць і шануе свайго чытача, радуе яго гумарам і даверлівымі зваротамі, пазнавальнымі казачнымі сюжэтамі, дасціпна перакручанымі на свой лад, песціць крынічнай народнай мовай,

гуляе са словам разам з чытачом, задае яму смешныя нескладаныя загадкі. І сэнсавай цьмянасці ніякай, і сюжэты незацягнутыя, і дыялогаў значна болей, чым у папярэдняй кнізе. Словам, Г. Навасельцава захавала лепшае з папярэдніх твораў, пазбавілася ад большасці недахопаў і адкрыла новыя магчымасці літаратурнай казкі і для сябе, і для чытачоў. Звярнуўшыся да літаратурнай казкі, Г. Навасельцава разлічвае перш за ўсё на дарослую мэтавую аўдыторыю, дбае пра яе пашырэнне, шукае новыя зручныя для чытача формы папулярызаванай фальклору, міфалогіі і беларускага прыгожага пісьменства ўвогуле.

У кнігу ўвайшлі дванаццаць аўтарскіх казак і казачных апавяданняў, якія ўяўляюць сабою мастацкую рэканструкцыю матываў і вобразаў беларускага і славянскага фальклору. Ужо нават назвы твораў даюць уяўленне і пра задуму кнігі, і пра аўтарскае жаданне быць зразумелай і зразуметай, і пра вялікае прафесійнае майстэрства і талент: “Смяхотная (не)былічка пра чарадзеяў невялічкіх”, “Як на грошы небагаты, дык хто ж вінаваты”, “Смяхотная казка пра скрадзенае аўсянае поле”. А наступныя назвы самі па сабе сведчаць пра дзейсны прыём актывізацыі чытацкай увагі – “перавернутыя” вобразы і сюжэты: “Жабін і каралеўна”, “Янка-воўк і шэры царэвіч”. Такая вольная глыбокая форма інтэртэкстуальнасці, такія вольныя ненавязлівыя элементы постмадэрнісцкай эстэтыкі, пра якія чытач, дзякаваць богу, і не задумваецца – яму проста цікава прымаць гульню і прыемна не адчуваць сябе дурнем.

Адзін з лепшых, на маю думку, твораў пачынае кнігу, “Смяхотная (не)былічка пра чарадзеяў невялічкіх”, напісаная сакавітай, багатай на падтэкст і алузіі мовай. Пісьменніца ўдала выкарыстоўвае тыповы для казак прыём шматразовага паўтору адзінак сюжэту і казачных формул – рытмізаваных праявістых фраз.

“Паслухайце, падзівіцеся, людцы добрыя! Ладна ды згодна жылі сваякі-суседзі Саўка Саўчыкаў ды Грышка Грынчыкаў. Паважаныя, шанаваныя, працавітыя, ашчадныя, старанныя ... аж праз меру.

...Дык вось я пра што! Сябравітыя, значыць, суседзі, адна загана, што любяць хваліцца. Ды не так самі сябе, як адзін аднаго... А ўжо калі пачнуць хваліць – не нахваляцца! Як яно зазвычай бывала... Прыйдзе Саўка ў які гурт, памаўчыць важна ды завядзе простую гаворку:

– ... А і зусім у яго карова чарадзейная! – запэўнівае ўсіх Саўка. – Не верыце?

– Верым! Бо размаўляе!

– І не толькі размаўляе! Сама на пашу ходзіць, сама з пашы вяртаецца. Мне Грыціна так і сказала: “Я з каровай толькі дзеля добрай кампаніі хаджу! Лепей, чым з Грышкам”.

– Вось яно, сямейнае шчасце!”[1, с. 6].

А далей у гэтай вясёлай небылічцы дасціпныя гісторыі пра Саўкавага чарадзейнага каня і жытцо, Грышкавага ката і пшанічку... Эфект, як у

народнай песні пра Саўку ды Грышку: згінула гора, згінула туга. І самае галоўнае, што аўтар сваіх герояў любіць: “І ў аднаго, і ў другога вочы поўныя-поўныя ад такой шчырасці ... Сэрцы ж не каменныя, а жывыя, трапяткія. Сонцу адгукаюцца, маладзічку адкрываюцца, чары і прыгажосць вакол сябе бачаць, дык сказаць нельга, што зусім не спагадныя”. Дабром і святлом напоўнена гэтая незвычайная казка-анекдот.

Важная адметнасць гэтай кнігі – яе жанравая разнастайнасць, што таксама робіць чытанне захапляльным: тут і чарадзейныя казкі, і навелістычныя, і анекдатычныя, і казкі пра жывёл, і легендарныя, і небыліцы... Словам, ці не ўся класіфікацыя У. Пропа прадстаўлена ў лепшым, творча перапрацаваным выглядзе. Чытач ахвотна зразумее, чаму ліска-чарадзейка шкодзіць дзеду з бабай і чым сучасная Папялушка адрозніваецца ад класічнага вобраза, пасочыць за прыгодамі незвычайнага разумнага і добрага катка і іншых герояў, адначасна знаёмых і зусім новых.

Кніга “Калі цябе спаткае казка...” – адметны і цікавы факт сучаснага літаратурнага працэсу, яна істотна ўзбагачае жанр беларускай літаратурнай казкі новымі тэматычнымі і вобразатворчымі пошукамі, гумарыстычнымі прыёмамі, сюжэтна-кампазіцыйнымі знаходкамі, годна пазначае новы этап у творчай эвалюцыі пісьменніцы Г. Навасельцавай.

Літаратура

1. Навасельцава, Г.В. Калі цябе спаткае казка... : Зборнік сучасных казачных гісторый / Г.В. Навасельцава. – Мінск : А.М. Янушкевіч, 2018. – 166 с.

Е.А. Сафронова, О.А. Антанькова (Горки)

АКТУАЛЬНОСТЬ КОНЦЕПТА «ВОДА» В МЕЖОБРЯДОВЫХ ЭЛЕМЕНТАХ НА ТЕРРИТОРИИ БЕЛАРУСИ

На белорусских землях испокон веков почитали воду. Вообще вода, огонь, земля были основными элементами многих обрядов. Иногда их действие скрыто, но почти всегда входит составным элементом в более общие обрядовые действия.

Охранительная, очистительная и целебная функции воды всегда отражались в национальном самосознании как «спасательный круг», потому что при любой жизненной ситуации люди обращались к воде за помощью.

Уважение белорусского народа к воде отразилось в народной культуре, начиная от народных пословиц, заговоров до рецептов народных целителей. Во многих фольклорных произведениях белорусов (в песнях, легендах, пословицах и поговорках) реки, озёра, колодцы и другие источники воды уподоблены живым существам: они разговаривают, сочувствуют людям, противятся, негодуют.

В народном эпосе говорилось, что мертвая вода заживляла раны. Живую же воду называли богатырской – она не только залечивала раны,